

Anu Kõlar, *Cyrillus Kreek ja Eesti muusikaelu*, Tallinn 2010

Anu Kõlar, *Cyrillus Kreek ja Eesti muusikaelu*. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia Väitekirjad 5, Tallinn: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, 2009, 276 lk.

Janika Päll

Anu Kõlari 276-leheküljeline doktoridissertatsioon „Cyrillus Kreek ja Eesti muusikaelu” on mahukal allikmaterjalil põhinev monograafia, mis köidab nii sisu kui kauni eesti keelega. Moodsa ajalookirjutuse printsiipide järgi keskendub uurimus eeskätt üksikinimesele (Tamm 2007: 152, Annuk 2006), valgustades peamiselt neljakümmet aastat (1921-1962) ehk Haapsalu-perioodi Cyrillus Kreegi elus (Kõlar 2010: 6). Käsitlus toob esmakordselt kokku palju uut või läbi analüüsimata materjali Cyrillus Kreegi kohta, suutes samas selgitada sel perioodil terves Eesti muusikaajaloos ja kultuuriloos aset leidnud sündmusi. Nii ületab dissertatsiooni tähtsus muusikaloo raamid. Alljärgnevas toon välja mõned aspektid eeskätt kultuuriloo seisukohalt.

Autori valitud põhimeetodiga (elulookirjutus) sobivalt vastab töö ülesehitus antiikajast pärit loomuliku järjekorra (*ordo naturalis*, Scheuer 1994: 31) printsiipidele. Anu Kõlari dissertatsiooni esimene peatükk tutvustab töö meetodit, teine Kreegi perekonnalugu ja õpinguid ning kolmas tema tegevust Haapsalus vaba Eesti ajal. Neljas peatükk kaldub elusündmuste loogikast pisut kõrvale, käsitledes kokkuvõtvalt Kreegi loomingut ja vaimuilma, kuid viendas pöörduv jutustus Kreegi elukäigu juurde tagasi, uurides tema elu ja loomingu saatust nõukogude ajal.

Uurimismeetodile pühendatud 1. peatükis pöörab autor suurt tähelepanu muusikabiograafia žanrile, tuues välja kaks äärmust, faktipõhise (akadeemilise) ja ilukirjandusliku biograafia. Kõlar näeb žanri (akadeemilise suuna) algust 18. sajandis (Kõlar 2010: 16). Selle eelkäijateks on siiski kaks pikka katkematut traditsiooni: eluloonarratiiv historiograafias ja retoorikas (iseseisva žanrina alates hellenismiajast, vt. Gentili, Cerri 1988: 84) ja entsüklopeediatraditsioon, mis 18. sajandiks omandas tänapäevases mõistes faktitäpsuse (Jäger 1999: 968-969). Alles nende põimumisel saame faktipõhise akadeemilise biograafia, mis võiks vastanduda ilukirjanduslikule, kuid tihti ei esine see vastandus tänapäevalgi puhtal kujul. Just žanripiiride hägusus näitab vajadust käsitleda taas elulookirjutuse teoreetilisi aluseid.

Anu Kõlar toob välja kaks kesket suunda muusikaloo: uuesti au sisse tõusnud isiksuseloolise lähenemise ja Guido Adleri kehtestatud suuna, mis näeb olulisena üksnes loomingut (Kõlar 2010: 16-19). Tundub, et muusikalool on Adleri ja Dahlhausi traditsiooni pinnalt end jätkuvalt raske tõestada. Kas põhjuseks on narratiivi keskne koht, mis lähendab seda ilukirjandusele? Kuigi uurimistulemuste narratiivina esitamine ei välista analüütilisust, esineb sama probleem ka kirjan- dus- ja kunstiajaloo, samas kui nn. „puhas ajaloo- kirjutus” ei ole oma staatust kaotanud, hoolimata põlvkondade ja ideoloogiate vahetumisest ja vajadusest ajalugu üha uuesti ümber kirjutada. Niisiis on põhjuseks pigem ajaloo ainese (riikide teke ja kadu, lahingud ja lepped, põrmust üleskaevatud linnad, muinsusesemed ja kalmud) ning kunstiloo ainese (loojate tulek ja minek, koolkondade võitlused ja artefaktide sünd) ebavõrdne kaal hindajate silmis. Anu Kõlar näitab oma uurimusega võimaliku teed staatuse tõstmiseks: kirjutada ühe looja loo kaudu terve maa ja ajastu ajaloost.

Monograafia teine peatükk on pühendatud Kreegi perekonnaloole ja rännuaastatele. Peatükk 2.2.1 räägib Kreegi õpiajast Peterburi konservatooriumis, andes ühtlasi ülevaate õppetöö korraldusest. Anu Kõlar toob Peterburi kultuurielu välja viljaka uurimissuunana, mis on seni meie kultuuriloos vähe käsitlust leidnud. Väga paljutõotav tundub õpinguaja käsitlus ka Kreegi helikeele arengu uurimise kontekstis, mille puhul autor näitab mitmete Kreegi helikeelt iseloomustavate joonte tulekut (vt. lineaarse mõtlemise ja polüfoonilisuse ning modernse muusika mõju käsitlust lk. 153-156). Peatükk 2.2.2 (osalemine rahvamuusika kogumise aktsioonis) on liigitatud rännuaastate hulka, kuid loob seose nii Haapsalu-aja elu ja tegevuse vaatlemisega kolmandas peatükis kui ka loomingu käsitlemisega, valgustades (lk. 61) ettehaaravalt ka Kreegi hilisemat tegevust rahvaviiside kogumisel. Autor on valinud lisameetodiks paigafilosoofia, kuna Kreek oli terve elu Haapsaluga seotud. Kultuuriloo uurijatele ja sotsiaalteadlastele annavad teine ja kolmas peatükk hea lähtekoha uurimaks Kreegi ja Haapsalu kultuurielu rolli sotsiaalsetes

võrgustikes, mille moodustasid Peterburis tudeerinud, Läänemaa Õpetajate Seminari õppejõud, rahvaluule kogumises osalenud jt. Näeme, kuidas Haapsalu andis Kreegile peaaegu kõik vajamineva: töökoha, soodsa vaimse õhkkonna kolleegide ja muusikat armastavate tuttavate ringis ning loominguks vajaliku rahu ja eraldatuse.

Üks kolmanda peatüki järeldusi paneb üle vaatama mõnd seisukohta esimese Eesti Vabariigi haritlaskonna käsitlemisel. Anu Kõlar näitab Kreegi universaalsust, osutades, et kultuuriloos välja öeldud tees („et vajadus universaalharitlaste järgi, n.-ö. nende aeg oli möödas“, vt. Karjahärm, Sirk 2001: 240-241) ei pea paika Haapsalu-taalise väikelinna puhul (Kõlar 2010: 81-82). Järeldus, milleni Anu Kõlari monograafia väga loogiliselt jõuab, võiks kehtida ka mitme teise Eesti väikelinna (nt. Valga, Viljandi, Pärnu) haritlaste kohta. Ent tuleb arvestada sedagi, et suured ajastute ülevaated kajastavad enim just avaliku elu sfääri ja seda puudutavaid dokumente. Haapsalu-suguse väikelinnas on avaliku ja isikliku elu sfääri piirid hägusamad ja ka professionaalide ring väiksem, mistõttu universaalsetel annetel tekib rohkem võimalusi eneseteostuseks. Võib tuua palju näiteid esimesel iseseisvusajal Tartus ja Tallinnas tegutsenud haritlastest, kes olid mitmekülgset andekad, kuid - ehk tänu kultuuri laiemale kandepõhjale professionaalide osas? - realiseerisid oma andeid tihti vaid kitsamas ringis.

Neljas peatükk toob esile Cyrillus Kreegi põhilised inspiratsiooniallikad, loometehnikat iseloomustavad põhijooned ja tema suhted muusikaavaliikkusega ja institutsioonidega. On küll kahju, et kõrvale on jäänud Kreegi loomingu käsitlemine Euroopa muusikaloo kontekstis (Kreek oli ju Bartóki ja Stravinski noorem kaasaegne!), kuid see viinuks uurimuse mahu tasakaalust välja. Samuti on vajalik töö asetumine senisesse uurimistöö konteksti (vt. vastukajad Mart Humala, Tiia Järgi jt. uurimustele). Kuigi pelgalt sisukorda lugedes jääb mulje, et muusikateoreetiliste küsimuste käsitlemine on Kõlari uurimuses

kõrvalepõike rollis, siis tegelikult see nii ei ole: just 4. peatükis asub raamatu (kuldlõikeline) keskpunkt. Nii on Kreegi loomingu- ja vaimuilmakäsitlus monograafia keskmeks, mis seob kõike ülejäänut.

Eriti hästi on üldistus Eesti ajaloo kontekstis õnnestunud viiendas peatükis (Võimu diktaat...). Siin näitab Kõlar teadustöodes harvaesinevat tasakaalustatust: ülevaade Kreegi elust stalinismiajal on kirjutatud sügava kaasaalamisega, andes samas objektiivse ülevaate faktidest ja analüüsi, mis püüab mõista mõistetamatut (vt. nt. Kõlar 2010: 214). Faktide valik on meisterlik, esitatakse ajastule kõige iseloomulikumat tõi. Eriti kõnekaks näiteks on tabel, mis esitab kõrvutatult nõukogude muusikale „omase“ ja „võõra“ (Kõlar 2010: 211), samuti ülevaade Heliloojate Liidu arutluskoosoleku protokollist (*ibid.*: 219-221). Keskendudes muusikutele, näitab ta selgelt nende saatust osana Eesti haritlaskonna kannatamisest ideoloogiliste rünnakute all (vt. nt. EK(b)P VIII pleenumi käsitlust lk. 215-217). Kuigi Anu Kõlari uurimus toob välja aja rusuvuse Kreegi ja tema kaasaegsete (muusikute) jaoks ning takistused, mis loomingu ja elugi võimatuks tegid, on see üks väheseid stalinismiaja käsitlusi, mis mõjub tervendavalt: autori mõistmisepüüd ja koos sellega saavuv selginemine on vabastav.

Lõpetan Anu Kõlari väljatoodud paradoksiga Kreegi koraalikaanonite populaarsusest nüüdisajal, vastandina kolmekümnendatele aastatele ja Kreegi enda arvamusele, et kunagi, kui kooride tase on kõrge, ei paku tema laulud enam huvi (tsitaat lk. 156). Mitmete oma kaasaegsete, tollal vägagi populaarsete heliloojatega võrreldes on Kreegi loomingu tähtsus aja jooksul kasvanud, sellal kui teiste puhul on tendents kahanev. Tundub, et muusikateadlaste ja koorijuhtide vaeva viljana on Eesti publik ja lauljaskond Kreegi loomingule „järele jõudnud“. Käesolev suurepärane monograafia annab ka formaalse kinnituse, et Cyrillus Kreegi näol oleme saanud endale aegadest üle tõusva helilooja.

KIRJANDUS

Annuk, Eve 2006. *Ilmi Kolla ja tema aeg. Biograafilise lähenemisviisi võimalusi Nõukogude aja uurimise kontekstis*. Tartu: Ülikooli kirjastus.

Gentili, Bruno, Giovanni Cerri 1988. *History and Biography in Ancient thought*. Amsterdam: Gieben.

Karjahärm, Toomas, Väino Sirk 2001. *Vaim ja võim: Eesti haritlaskond 1917-1940*. Tallinn: Argo.

Jäger, Jürgen 1999. Enzyklopädie. - *Der Neue Pauly. Enzyklopädie der Antike. Rezeptions- und Wissenschaftsgeschichte. Bd. 13 A-Fo*, Hrsg.

Hubert Cancik, Helmuth Schneider, Manfred Landfester, Stuttgart: Metzler, S. 966-975.

Kõlar, Anu 2010. *Cyrillus Kreek ja Eesti muusika-elu*. Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia Väitekirjad 5, Tallinn: Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia.

Scheuer, Helmut 1994. Biographie. - *Historisches Wörterbuch der Rhetorik. Band 2 Bie-Eul*, Hrsg. Gert Ueding, Tübingen: Niemeyer, S. 30-43.

Tamm, Marek 2007. Subjekti Tagasipöördumine: Georges Duby [Järelsõna]. - Georges Duby, *Guillaume de Maréchal ehk maailma parim rüütel*. Tik. Lore Listra, toim. Henno Rajandi, Tallinn: Varrak, lk. 152-166.